

LUND UNIVERSITY

Elva säsonger med Svensk Dagfjärilsövervakning i Närettrakten – en spännande gräns mellan syd och norr

Pettersson, Lars B.

Published in:
Serrata, Närkes Insektsförenings årsskrift

2021

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Pettersson, L. B. (2021). Elva säsonger med Svensk Dagfjärilsövervakning i Närettrakten – en spännande gräns mellan syd och norr. *Serrata, Närkes Insektsförenings årsskrift, 2020*, 26-33.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
CC BY

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Elva säsonger med Svensk Dagfjärilsövervakning i Närke-trakten – en spännande gräns mellan syd och norr

När jag skriver detta i januari 2021 närmar vi oss den tolfte säsongen med Svensk Dagfjärilsövervakning. Verksamheten startade 2010 på initiativ från Naturvårdsverket för att komplettera Svensk Fågeltaxering som dittills stått för systematisk, nationell övervakning av djur. Man kände att det i Sverige, liksom på många andra håll i Europa, fanns ett behov av att följa även en grupp insekter systematiskt.

Lunds universitet fick uppdraget att göra detta och jag fick det spännande uppdraget att samordna övervakningen, informera, och hjälpa till i största allmänhet. Många hundra tusen dagfjärilar och bastardsvärmare har sedan dess räknats av fjärilsvänner runt om i landet, ett stort antal av dem i Närke med omgivningar. Jag måste passa på här att skicka ett varmt tack till alla er som är med i fjärilsövervakningen, utan er så hade vi vetat så väldigt mycket mindre om Sveriges fjärilar. Rapporterna hjälper med kunskap om var olika fjärilsarter finns men också vilka arter som ökar och minskar i antal och utbredning. Just det faktum att man räknar på samma område och följer upp det regelbundet gör att det går att jämföra över tid och mellan platser. När jag räknar fjärilar nere i Skåne längs min slinga Rökepipan eller

min punktlokal Lyftvägen 39 så går det att jämföra med hur det ses fjärilar på andra platser, till exempel längs de 15 slingor och 24 punktlokaler som inventerats i Örebro län och Närke sedan 2010.

Det kloka i upplägget är något som tänktes ut, eller i alla fall sattes på pränt för första gången, av en man vid namn Ernie Pollard och hans kollegor vid forskningsstationen Monks Wood i Storbritannien i början av 70-talet. Genom att gå en och samma sträcka i lugn promenadtakt och räkna och bestämma de dagfjärilar man ser 2,5 m till höger och vänster, 5 m upp och 5 m framåt så blir inventeringar på olika platser jämförbara. Det är såklart så att det behöver vara tillräckligt varmt ute, bäst är om det är solsken, det ska inte blåsa för mycket och det ska inte regna. Men följer man dessa enkla riktlinjer och

gör det regelbundet över sommarhalvåret så kan jag nästan garantera att man upptäcker spännande saker. För det är inte enbart att följa hur det går för landets fjärilar som driver oss som räknar dagfjärilar. Många av oss försöker hjälpa dem praktiskt på olika vis, det kan vara genom att behålla värdväxter för larverna, hjälpa att hålla marker öppna, uppmärksamma värdefulla vägkanter. En sak som ligger mig varmt om hjärtat är att lyfta fram den närnatur som finns runt om oss och där det ofta gömmer sig långt många fler arter än man först anar.

När jag åker ut och pratar om dagfjärilsövervakningen brukar jag säga att det nog inte finns någon som räknar längs en slinga eller punktlokal som inte hittat något som man inte alls väntade sig. För egen del är det så enkelt som att tänka på slingan Rökepipan som jag valde just för att den är lätt att komma till och finns nära där jag bor. Jag visste egentligen ingenting om Rökepipan innan jag började räkna fjärilar där, det finns lite enbuskmarker, en igenvuxen soptipp, några betesmarker och lite skog. I området finns även ett kärr. Första året jag räknade där så besökte jag Rökepipan först i mitten av maj och därefter i skiftet juni/juli. Det fanns mycket fjärilar lite här och där, men i det där kärret flög inte särskilt mycket; någon aurorafjäril, *Anthocharis cardamines*, några rapsfjärilar, *Pieris napi*, enstaka älggräspärlemorfjärilar, *Brenthis ino*, och lite senare på säsongen luktgräsfjärilar *Aphantopus hyperantus* och kamgräsfjärilar *Coenonympha pamphilus*. Fäladen med sina enar var mycket mer spännande med hedpärlemorfjärilar *Argynnis niobe* och även den övergivna betesmarken var trevlig, där kryllade det av bastardsvärmare. Kärret kändes

ganska så tråkigt i jämförelse. Men nästa år besökte jag Rökepipan lite oftare, jag försökte vara där varannan vecka, och då visade sig kärret vara en verklig pärla. Med första årets glesare besök hade jag missat att just det kärret har en av Skånes starkare populationer av sotnätfjäril *Melitaea diamina* och även en bra förekomst av violettkantad guldvinge *Lycaena hippothoe*. På andra ställen har det också dykt upp oväntade arter i oväntade sammanhang, faktiskt har det gjort det i de alla flesta miljöer. Så en lärdom från att ha gått mina rundor i Rökepipan dessa år är att det finns väldigt, väldigt mycket kvar att upptäcka när det gäller dagfjärilar runt om i Sverige – ofta så nära som runt knuten därhemma.

En annan insikt är att regelbundna och gärna relativt täta besök över säsongen hjälper att få en bra bild av det som flyger på en lokal. Ofta rekommenderas det att inventera fjärilar 3 gånger på ett år; när björken slår ut, vid midsommar och mitt i juli. Tre besök anses räcka för att se en betydande del av det som finns på en lokal, kanske runt 60–70% av arterna. Men ovanligare arter ser man bara ibland och ur ett naturvårdsperspektiv kan det vara just de ovanliga arterna man gärna vill vara säker på att man har goda chanser att få med i sin inventering. Svensk Dagfjärilsövervakning har sedan starten rekommenderat åtminstone 3–7 besök per säsong och lokal. Det har gett bra resultat men har kunnat uppfattas som att fler besök än så ställer till det med hur man ska tolka data. Numera finns det så bra analysmetoder att det går att räkna sina fjärilar precis så ofta man vill utan att det ger några svårigheter vid tolkningen av data. Mellan 3 och 7 besök kommer fortfarande vara en bra utgångspunkt

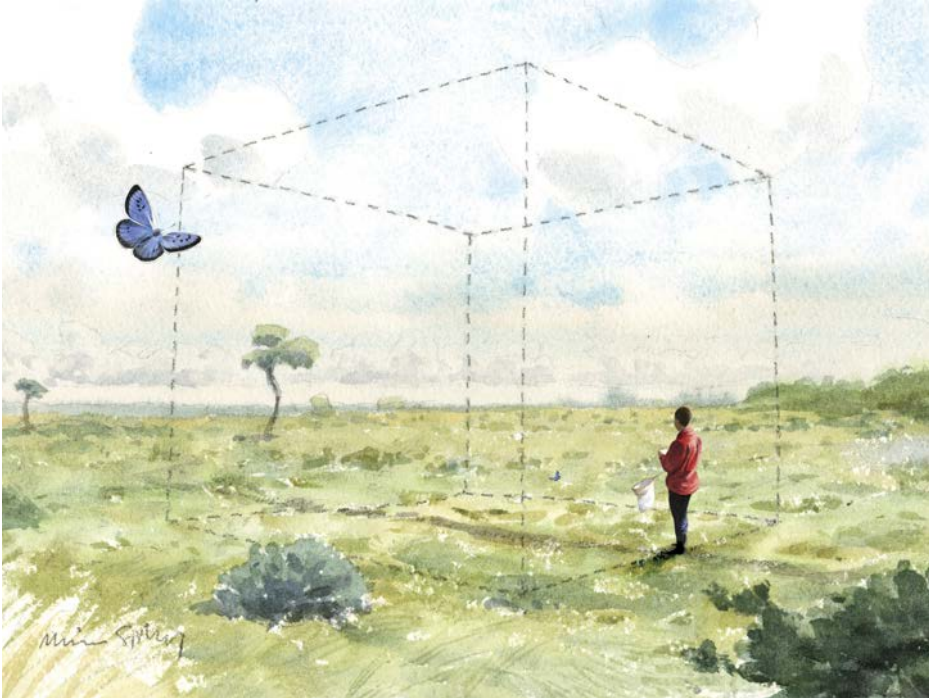
men inför säsongen 2021 kommer vi göra det möjligt att skicka in observationer så ofta man vill. En tumregel att använda om man vill prova på att inventera oftare är att räkna sina fjärilar varannan vecka (vid tillräckligt bra väderlek).

En bra sak med att inventera dagfjärilar nuförtiden är att det finns så bra bestämmingslitteratur. Några av de böcker jag brukar rekommendera för Sverige som helhet är Söderström (2019) *Nordens fjärilar: en fälthandbok*; Birkedal (2019) *Dagfjärilar – en fältguide*; Söderström m.fl. (2006) *Fältnyckeln Dagfjärilar*; Eliasson m.fl. (2005) *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna: Dagfjärilar*. Men ett ändå bättre alternativ finns att tillgå i delar av landet, nämligen regionala fjärilshandböcker. Det finns idag närmare ett tiotal och Närke och Örebro län har tillsammans med Västmanland fördelen av att ha den kanske allra grundligaste och mest detaljerade av dem alla: Eliasson & Liljeberg (2020) *Dagfjärilar i Örebro och Västmanlands län: en fälthandbok*. Jag kan varmt rekommendera den och den finns att få tag på från de två länsstyrelserna.

En annan bra sak med dagfjärilsinventeringar nuförtiden är att det går snabbt och enkelt att ta bilder av knepiga fjärilsindivider och antingen jämföra med litteraturen, med andra intresserade, eller helt enkelt få hjälp via internet. En håv är ett utmärkt hjälpmedel och har man en liten genomskinlig burk att placera fjärilen i kan man enkelt ta bilder av både ovan- och undersida för att kunna veta bättre vad man funnit. All dagfjärilsövervakare får fotoburkar för att använda till detta, något som brukar vara väldigt populärt. Jag minns särskilt en ny inventerare som började i maj 2010

och som berättade att hon tyckte att det enda hon var säker på var citronfjäril, *Gonepteryx rhamni*. Var det verkligen någon idé för henne att börja räkna fjärilar systematiskt? Det var såklart svårt att svara på men jag svarade att om hon var ute regelbundet, gärna en gång i veckan, och fotograferade de fjärilar hon var osäker på så skulle det efter hand bli fler och fler som hon sett tidigare. Varje vecka skulle det komma någon ny men aldrig bara helt nya. Sagt och gjort, hon skaffade håv, började använda fotoburken, och började regelbundet skicka bilder på det hon hittade, varje vecka någon ny art. Faktum är att vid midsommartid samma år hade hon med den metoden gått från att känna igen enbart citronfjäril till att skicka bilder på något helt annat. Då dök det nämligen upp detaljbilder på frambenen på ljungblåvingar, *Plebejus argus* och hedblåvingar, *Plebejus idas*, ett av de svåraste svenska bestämningsproblemen. Var det möjligen så att den ena bilden visade en liten krökt tagg på framskenbenets spets och att det därför var en ljungblåvinge? Precis så var det. Med andra ord gick det att ta sig från det allra lättaste vi har att bestämma till det allra svåraste på ungefär två månader. Fjärilsbok, mobil, fotoburk och håv bidrog alla till detta, men för mig bevisar det att man inte måste vara expert för att börja med dagfjärilar, det räcker fint att tycka om och vara intresserad av fjärilar.

Hur är det då med dagfjärilsövervakning i Närke-trakten? Faktum är att flera verksamheter var i full gång i Närke och Örebro län redan innan Svensk Dagfjärilsövervakning startade. Arbetet med att följa upp, förstå och skydda traktens populationer av asknätfjäril *Euphydryas maturna* och vädndätfjäril

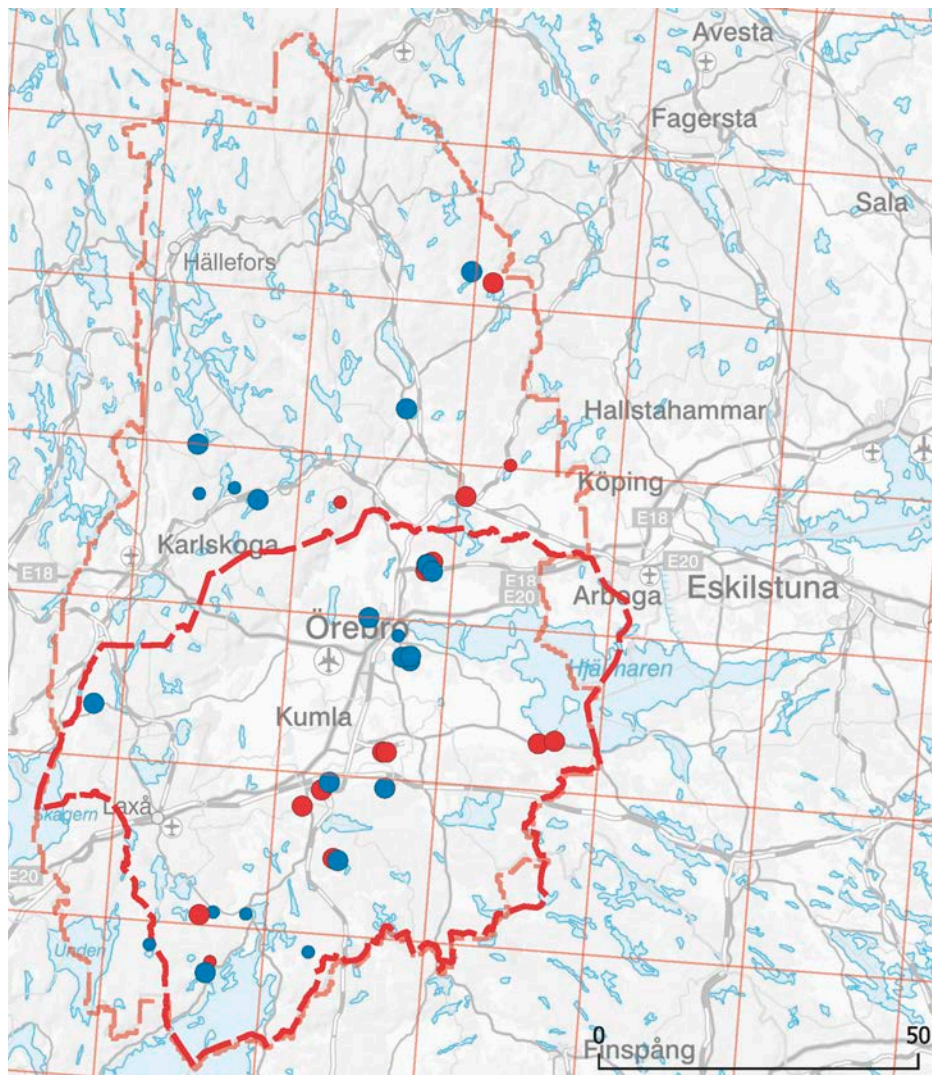

Föregående sida: Figur 1. Fjärilsslunga (över) och punktlokal (under). En fjärilsslunga är normalt mellan 500 m och 2 km, man vandrar den i lugn promenadtakt och räknar och bestämmer de fjärilar man ser, 2,5 m till höger och vänster, 5 m framåt och 5 m uppåt. Punktlokaler är ett område med 25 m radie runt en bestämd mittpunkt. Man räknar och bestämmer de fjärilar man ser i 15 minuter, upp till 5 m höjd. På bilden visas en cirkelrund lokal men det är inget måste att den ser ut på det viset. Det viktiga är att man räknar samma område varje gång man är där. Placeringen av fjärilsslungor och punktlokaler bestämmer man själv. Ofta är det bra att försöka få med flera olika typer av habitat.

Euphydryas aurinia hade pågått sedan länge, fortsätter än idag, och är idag kanske de bästa exemplen i Sverige på hur sammankopplade nätverk av populationer inom arter samspejar i s.k. metapopulationer. Ett annat dagfjärilsprojekt som också fanns på plats i Örebro län var den regionala övervakningen av dagflygande storfjärilar i ängs- och betesmarker, ett samarbete mellan flera olika län i Syd- och Mellansverige som startat 2009. Metoden inom den regionala övervakningen baseras även den på Ernie Pollards fjärilsslungor. Den har dels en del där man går fram och tillbaka i tio meter breda, parallella linjer som är jämnt utplacerade över en ängs- eller betesmark, dels har den en fem meter bred slinga som motsvarar slingorna i Svensk Dagfjärilsövervakning och som ansluter direkt till ängs- eller betesmarken men som i övrigt kan placeras precis som man önskar.

När vi startade Svensk Dagfjärilsövervakning funderade vi mycket på om

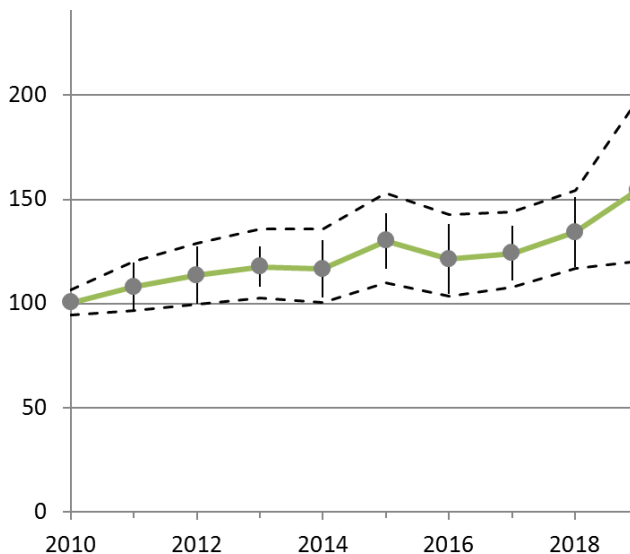
vi skulle rekommendera vissa lokaler att övervaka eller om valet av slingor och punktlokaler skulle vara fritt. Vi bestämde oss för att det var lämpligt att starta precis som Svensk Fågeltaxering gjort på 70-talet, med att låta alla deltagare välja och placera ut sina egna lokaler, antingen som punktlokaler t.ex. hemma i trädgården eller på en äng, eller som en fjärilsslunga, en promenadrunda på mellan en halv och några få kilometer (Figur 1). Genom att täcka in fler och fler miljöer får man efter hand en allt bättre bild av Sveriges fjärilsfauna. Tittar man lite grann på var fjärilsslungorna och punkterna finns i Närke och Örebro län så är de faktiskt ganska väl utspridda. Räknar man hur många kartblad av gamla topografiska kartan, den som numera kallas terrängkartan, som finns i området så är det totalt 29 kartblad om 25 × 25 km (Figur 2). Av dessa har det funnits punktlokaler i 10 kartblad, 8 med punktlokaler som är från minst 2017 och framåt. Slingor har funnits i 9 kartblad och av dem så är 7 aktiva från minst 2017 och framåt. Det finns med andra ord många delar av Närke och Örebro län som övervakats, men samtidigt en hel mängd kartblad där det inte alls räknats fjärilar systematiskt. Någon del är kanske en liten snutt av kartbladet nordväst om Hällefors men andra delar är mitt i södra Kilsbergen. Det skulle vara otroligt spännande att sträva efter att täcka in kanske hela Närke, där finns 9 kartblad av totalt 16 som inte har någon aktiv punktlokal eller fjärilsslunga idag. På lite längre sikt vore givetvis hela Örebro län en dröm att få kunskap om, där finns aktiv fjärilsövervakning i 12 av totalt 27 kartblad. Är du intresserad? Hör då av dig till mig, Lars Pettersson, på dagfjarilar@

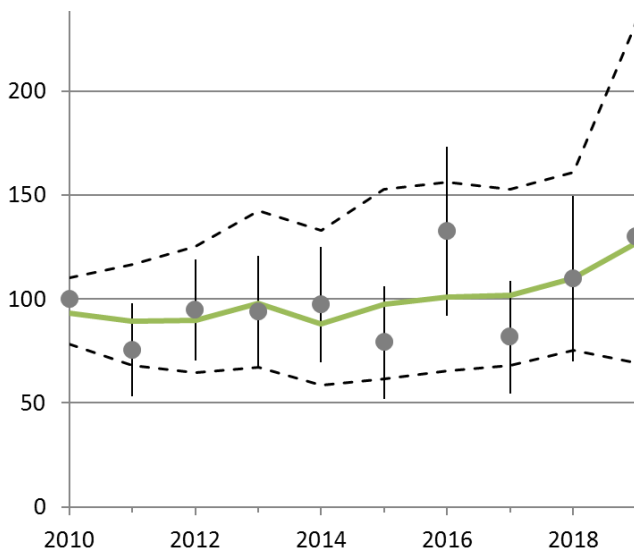
Figur 2. Svensk Dagfjärilsövervaknings lokaler i Närke (mörkröd streckad gräns) och Örebro län (ljusröd streckad gräns). Rutnätet visar topografiska kartblad, numera terrängkartan, om 25 × 25 km. Slingor markeras med röda prickar, punktlokaler med blå prickar. Stora prickar är aktiva 2017 eller senare, små prickar har varit aktiva minst en säsong från 2010 och framåt.

gmail.com eller till Henrik Josefsson på henrik.josefsson@lansstyrelsen.se. Vi hör gärna av oss via telefon eller brev och diskuterar tänkbara punktlokaler eller slingor.

För saken är den att just Närke-trakten är bland de mest spännande platserna i Sverige just nu när det gäller dagfjärilar. Precis här i trakten går sydgränsen för

Figur 3. Trender för de 20 vanligaste dagfjärilarna i Örebro län och Närke (överst) och nio gräsmarksfjärilar (underst). Underliggande data kommer från Svensk Dagfjärilsövervakning och den Regionala övervakningen av Dagfjärilar. De vanliga arterna ökar måttligt under perioden medan gräsmarksfjärilarna varierar så pass mycket att trenden är osäker. I figurerna visar heldragen linje uppskattat trendindex och streckade linjer 95% konfidensintervall, dvs riktiga värdet ligger med 95% säkerhet mellan de två streckade linjerna. Grå, fyllda cirkelar visar varje års trendindex och strecken ovan och nedan cirkeln visar 95% konfidensintervall.

arter som är vanligare norrut och som ibland trängs tillbaka från ett större, sydligare utbredningsområde. I länet hittar man fortfarande brun gräsfjäril, *Coenonympha hero*, en art som förr var vanlig långt ner i Skåne men som kanske går en lite ljusare framtid till mötes, den har nämligen börjat kolonisera hyggesmarker. Asknätfjärilen finns såklart också i länet, även den fanns förr även i Skåne. Nordliga arter som tallgräsfjäril *Oeneis jutta*, svartringlad pärlemorfjäril *Boloria eunomia*, svartfläckig glanssmygare *Carterocephalus silvicola* och, uppe i norra delen av länet, gulfläckig glanssmygare *Carterocephalus palaemon*, börjar man möta här. Samtidigt är sydliga arter på väg norrut – nu kan sälgskimmerfjärilen *Apatura iris* ses över i princip hela Örebro län. Kanske dyker expanderande arter som kartfjäril *Araschnia levana* och kattunvislare *Pyrgus abueus* upp inom kort (eller kanske har de redan upptäckts)?

Vilka är då de vanligaste fjärilarna som rapporterats i Närettrakten inom Svensk Dagfjärilsövervakning 2010–2020? Vanligast är luktgräsfjäril med 4867 individer, därefter mindre tätelsmygare *Thymelicus lineola* 3719, citronfjäril 2499, obestämd ljung/hedblåvinge 2109, grönsnabbvinge *Callophrys rubi* 1856, rapsfjäril 1800, nässelfjäril *Aglais urticae* 1494, påfågelläga *Aglais io* 1144, skogsnätfjäril *Melitaea athalia* 1036, pärlgräsfjäril *Coenonympha arcania* 1022, älggräspärlemorfjäril 1010, kamgräsfjäril 896, svavelgul höfjäril *Colias palaeno* 717, ängssmygare *Ochlodes sylvanus* 704, silverblåvinge *Polyommatus amandus* 564, prydlig pärlemorfjäril *Boloria euphrosyne* 495, rovfjäril *Pieris rapae* 461, silverstreckad pärlemorfjäril *Argynnis paphia* 444, hedblåvinge 415 och ängspärlemorfjäril

Argynnis aglaja 390 individer. Tittar man på hur det går för dessa de 20 vanligaste arterna i Närettrakten från 2010–2019 och kombinerar Svensk Dagfjärilsövervaknings observationer med de från den Regionala övervakningen så visar det sig att det faktiskt skett en måttlig ökning på dessa tio säsonger (Figur 3). Vi brukar även se hur det går för ett antal arter som valts ut som typiska för gräsmarker i hela Europa. Totalt i Europa undersöker man 17 arter och av dessa finns faktiskt 9 arter i tillräckliga mängder längs Närettraktens slingor och punktolaker för att det ska gå att skatta trender för dem: ängssmygare, skogsvisslare *Erynnis tages*, aurorafjäril, mindre blåvinge *Cupido minimus*, ängsblåvinge *Cyaniris semiargus*, puktörneblåvinge *Polyommatus icarus*, mindre guldvinge *Lycaena phlaeas*, kamgräsfjäril, och slättergräsfjäril *Maniola jurtina* (Figur 3).

Detta var lite om dagfjärilsövervakning i allmänhet men framför allt om Närettraktens dagfjärilar inom Svensk Dagfjärilsövervakning. Vill du veta mer om dagfjärilsövervakningen eller kanske hjälpa oss att fylla några av luckorna i Närke eller Örebro län? Hör in så fall som sagt hemskt gärna av dig till mig, Lars Pettersson, på dagfjarilar@gmail.com eller till Henrik Josefsson på henrik.josefsson@lansstyrelsen.se. Du hittar information om Svensk Dagfjärilsövervakning på hemsidan <https://dagfjarilar.lu.se> men det går också bra att skriva till Svensk Dagfjärilsövervakning, Ekologihuset, 223 62 Lund.

Text: Lars Pettersson, Dalby